

Csapody Miklós

Sziveri-mesék

Carbonaro: *Ha polip szuszog Kolozsvárott* I–II. kötet

Az első könyv színes fedelén nem szuszog a Kalmárházi Krák Lában nevet viselő, talán azóta már felnőtt polipkölyök (*A sirálybőr cipő*, 1989), nem énekel szirén, nem sertepertél a kolozsvári kilenczárás kaput a Horea út egyik (talán éppen Szócs Gézáék) pincéjében őrző élemedett szfinx, kinek neve Virág János helyett Pszityu, de még a hazafelé lovagló XII. Károly svéd király elveszett, kincset őrző halott kutyája sem. A festményen hangulatos, talán nyári, de hűvös éjszaka lehet, a holdsarló fakó fényében feketén kéklő hegyek és völgyek, sötétben is zöldellő rét, fenyők, kitekeredett nyakú öngyilkos napraforgók táblája. Mesebeli vasúti megálló valahol az erdélyi hegyekben, az állomás színes ablakai rejtelmesen izzanak. Az erdei peron lámpájának meghitt, sárga fénye titokzatos, apró emberkére esik, aki talán az ausztriai asztrofizikus Carbonaro, talán a gyergyótlgyesi szénégető alakját idézi, és aki most a bakterok palacsintasütőjével készül zöld utat engedni az alagútból éppen előbukkanó gyorsnak. A különös vonat sötét ablakai mögül aztán titkos erdélyi grófok és udvari méltóságok figyelik éberben az állomásfőnök nem kevésbé titkos értelmű mozdulatait. Mert a köpcös mesealak nem más, mint nagyságos Második Szingulár, az ugyancsak titkos (már régóta föld alatti) erdélyi fejedelmek ma uralkodó utóda inkognitóban, akinek az öccse egy, talán Hátszeg környéki, talán Fertő menti elnéptelenedett templom sekrestyése, a fia távirtdász, felesége pedig fekete hóvirágot, nefelejcsset nevel. A könyv belső borítója is éj-, de inkább gyászfekete, éppen úgy, mint – Jánosi Andrea kolozsvári grafikus nagyszerű, színpompás meseképeit kivéve – az egész képeskönyv, melynek transzszilván lírai abszurd történetei, talányosan jókedvű, olykor vérző fantomjainak gondolatai, szavai, cselekedetei és mulasztásai végig vakító fehér betűkkel kápráztatják az olvasó szemét. A belső borító sarkában fekete alapon különös fekete halottas furgon, belőle hátul a fehér selyemfüggönyt kissé széthúzza egy másik, de sovány, fekete, kerek szemüveges ismerősünk les ki.

Miféle kötet került a kezünkbe, egyszerre kettő is? Az első Szócs Géza (*1953) gyász- és emlékmese-könyve, egy szellemes nyelvi játékokkal teli, lírai, mégsem romantikus fabulagyűjtemény, melynek búbajos historiáit egykor Sziveri János (1954–1990) költőnek mesélte, „*hogyan elvonja barátja figyelmét a gyászos gondolatokról élete utolsó hónapjaiban*”. Amikor Sziverit 1983 őszén eltávolították az újvidéki Új Szimposion éléről, Szócsöt, akit 1982-ben a kolozsvári *Ellenpontok* szerkesztése miatt a román állambiztonság többször is letartóztatott, továbbra is megfigyelés alatt tartották. '86-tól Genfben élt, járta a világot, majd '89-ben, Erdélyből (Romániából) kitiltva, a Szabad Európa Rádió budapesti irodavezetőjeként kötött barátságot az épp akkoriban, már gyógykezelése miatt a Vajdaságból (Jugoszláviából) a „kórhazába” áttelepedni kényszerült költővel, aki 1990 elején hunyt el. A második kötet e barátság szerény dokumentum- és mesék gazdag jegyzetanyaga, az a dús, tarkálló „szöttek, amely Kolozsvár szellemtörténetének lenyomata, és az az olvasótötegel, amelyben a szó szellemi értelmében vett Erdély ötvöződött” (*Tasso Marchini és Dsida Jenő, avagy sorsvonalak játéka Kolozsvártól Arco di Trentóig*, 2010).

Bár Szócs szerint „*kétségtelen, hogy múlt nincsen, az sem kétséges, hogy valaha volt.*” Csakhogy, mert éppen a múlt a valaha volt, ezek a fantasztikus mesék megvilágítják „*Erdély holttestét a felejtés alkonyatában*” (*Ha polip szuszog...*). Holttest és felejtés? Létezik-e a valóságos múlt? A történetek képzeletbeli, tehát valóságos helyszíne többnyire Kolozsvár, a második könyvben az ugyancsak kolozsvári születésű Lustig Valentin káprázatos, szürreális olajképeivel, talán azért, mert még „*Ma sem tudom, vajon nem épp az én szülővárosom-e az a város, amelyről oly sokszor hallottam, hogy épületeinek falait le szokták festeni olyan képekkel, amelyek ezeknek az épületeknek a falait ábrázolják. Szülővárosomból végül is, amikor a nagy*

tűzvész volt, eljöttem, nem lehetetlen, hogy éppen emiatt is.” (Az *al-legóriás ember*, 2003). Eljött, de nem a 19. század végi tűzvész idején, hanem 110 esztendővel később.

Annak ellenére, hogy a műfajilag a *Carbonaro éjszakáinak* (*Egy magyar Ezeregyéjszaka*, 2012) olvasónapló-kommentár mesefüzérét folytató, 21 (+2 „képeslap”) szürrealisztikus történetet tartalmazó gyűjteményt – a „jegyzet-kötetben” elrejtett másik öt mesével együtt – beszélgetőkönyvnek nevezi a szerző, a fabulák előadása csupán formailag mondható dialógusnak. A kisszámú kivételek egyike az *Istenszéke* című, a régi magyar hitvitázó irodalom műfajait idéző, pergő teológiai diskurzus, benne az Istenszékevel és az Ünökövel, az Oltár- és Egyeskövel, s természetesen a Madarasi Hargita Sziverinek szánt fenyveseivel: „*Ez fog téged meggyógyítani.*” Bár a gyógyulásra Sziverinek nem volt már esélye, látomásos történeteivel Szócs '89-ben hónapokon keresztül próbálta, nem is sikertelenül, lelkesíteni akkor már szinte haldokló barátját, aki „*inkább már csak vendégként lézengett az élők közt pizsamájában, melyet néha meglobogtatott a huzat*”. Mégis mohón kérlette Szócsöt: „*Mesélj nekem Erdélyről!*”, remélve, hogy „*egyszer elviszem oda. Amikor már nagyon beteg volt, addigra már nyilván leszámolt ezzel az álommal. Annál erősebben kapaszkodott a kis erdélyi történetekbe, amelyeket valósággal kiszarolt tőlem.*” A rejtelmes „*versíró ember*” pedig, akinek erdélyi lévén „*mindig ott van a saját gyertyája*”, mintegy izéltül nem a transzszilvanizmusból, hanem saját emlékvilágába tartott neki élvezetes bevezető kurzust.

Régi motívumaiból és új leleményeiből gyógyulásra serkentő, biztató, néha nevetető, és mindig a hamari utazásra csábító varázslendákat költött számára: ez meg ez ott így és így van, „*Majd meg fogod látni...*”. Titokzatos történeteit annak csalóka (tündéri, vagyis erdélyi, ám nem ezért teljesítetlenül maradt) ígéretével mesélte, hogy a valóságot – a fölfelé folyó pisztrángos patakot, a szuszgó polip nyomát a kerthelyiségben, az éjszaka tórákocsin száguldozó, Rókusfalvi Veress Rókus nevű pipázó fekete rókát, a szirént, a szfinxet, a főtéri Szent Mihály-templomot, Mátyás föld alá rejtett lovas szobrát és a Farkas utcát, a Kolozsvári testvérek Sárkányölő Szent Györgyét és a Házsongárdot – nem-sokára együtt keresik föl. Ha másként nem, mondja Sziveri, hát „*szerzünk egy ilyen fekete halottszállítót, és azzal utazom el Erdélybe. A kocsiban fogok aludni, s ha mondjuk egy szekust odahozna a kíváncsiság, rávigyorgok majd bentről és azt kiáltom, hogy hihi, huhú!*” És a Fellegvár alatti paradicsomkert csodaszarvasa, akit annyiszor megsimogattál, láncra volt verve? – kérdezi Sziveri. – Nem mondom meg, feleli Szócs, eljössz és meglátod.

A történetmondó tehát rendre arról számol be, amihez, mint legfontosabbhoz, egyáltalán visszanyúlhat az ember. A főként Erdély és Kolozsvár nevet viselő gyermekkor, belső tájak, történelem, ármány és jóság, rombolások, alkotások kápráztató varázsszőnyegéhez, melynek elég földidézni parázsló színeit, s amellyel még elutazni sem kell, hiszen pusztán azzal, hogy létezik, nem más, mint maga az idő, „*az idő pedig nemcsak hosszúsággal, hanem szélességgel is bír, valamint magassággal és mélységbeli kiterjedéssel is*”. Ez a megidézés nem holmi Kolozsvár-nézés, nem is a genius loci, nem is valamilyen szentimentál-kulturális időutazás, hanem sokféle tudás, érzékelés, látomás és borzongató sejtés. Szócs meséiben nem is csak az álom és a kedély, a találékony rejtelmesség nyűgöz le, vagy a titokzatos, csak a beavatottak szűk körében ismert, féltve őrzött, most azonban, legalábbis részben, bizalmasan és kivételesen mégis felfedett spirituális összefüggések. Fantasztikus példázataiban talán az a legfantasztikusabb, hogy otthonos, álomittas, szürreális képzetársításaiiban, mindig drámái, olykor lezáratlan történeteiben a gyakran tényyszerűen pontos valóságselemek „*hozzaadásával*” éppen a Tündérgert, pincék, padlások, könyvtárak, emlékezetek rejteke válik valóságosan megfoghatóvá.

A második, a függelék-kötet – borítóján a régészek által állítólag a Vaskapu barlangjában föllett, lobogó hajú furcsa szfinx fejével – a személyes (életrajzi, irodalomtörténeti) dokumentumok és a mesék motívumainak, utalásainak enciklopédiája, Szócs ön-antológiája, amely három fejezetet foglal magában. Az első, szomorú leltár *Az istennyila és a hattyú* című, 1990 januárjában megkezdett, 2012 tavaszán befejezett, valamint a *Gyónás a cethalban* című, Sziverire emlékező verssel (1989) kezdődik. A dokumentumok sorát Szócs rövid emlékező írásai követik Sziveri nyolc kéziratával (köztük a Szócsnek ajánlott *A sintér és a sintér* című vers hasonmásával), töredékek és levelek kópiáival, kime-revített régi filmkockákkal, Lábass Endre Sziveriről készült remek szemlefműveivel.

A második tezausz az Kolozsvár-intarzia folytatódása, ezt a fejezetet Szócs *Világító ösvény* című adatgazdag művelődéstörténeti vázlata (2006) nyitja meg. A bensőséges város-jellemrajz nem csupán az ősi Zeugma ma is meglévő kelet-nyugati „fényes tengelyének” vonalát, azaz Kolozsvár „*spirituális gerincét*” rögzíti, hanem fényt derít arra is, hogy az ősi templomok, elsőként a Szentpéteri templom szakrális előzményeitől az Óváry család 1944-es Szent Bertalan-éjszakájáig mi minden, és főként miért foglalkoztatja a költőt. Az ugyancsak Kolozsvárról szóló, Sziverinek ajánlott *Öt töredék Memphiszből* „*ablakversét*” (1992) Szócs *Kitömött utcák, hegedűk* című, 1988-ban megjelent regényének 13 „*vonatos*”, hely- és irodalomtörténeti, olykor kalandfilmbe illő mesebeli fejezete követi, telve az

első könyv szövegeire való utalásokkal. Ezt a hálót szövi tovább újabb 13 szöveg, azok a *Limpopo* című fikatív naplóból (2007) ideiktatott rövid fejezetek, amelyeknek már a címét látva (például *A szénégetők*, *A szamosvív*, *A gardony*, *Az erdélyi fejedelmek*, *A kétszívűek*, *A lángban álló lovas szobor*) rögtön fölremlik, hogy célszerű őket mindjárt a mesék után olvasni. Csakúgy, mint a dokumentumkötet harmadik részét, amely a Sziveri-mesék közül *A Hintz házhoz*, a *Bakauciszhoz*, a *Mérleghez*, az *Istenszékéhez*, a *Kolozsvári időhöz*, a *Darkó Pistához*, a *Székely kislányokhoz*, a *Virág János házhoz*, a *Gyerekkorhoz* és a *Földalatti fejedelmekhez* mintegy folytatásszerűen kapcsol filozofikus-anekdotikus, vagy éppen ködös-sejtelmes végjegyzeteket (esetleg újabb mesékkel).

Amiként az első kötet, ez a második sem csupán szöveg-, hanem gazdag (fekete-fehér és színes) képeskönyv. A dokumentumok fotói után, a *Világító ösvény* fejezeténél lép elő a nálunk még mindig jószerevével ismeretlen festő, Lustig Valentin, mégpedig *Mária Terézia ünnepélyes fogadtatása Kolozsvár kikötőjében* című megdöbbentő táblaképével. A Szent Mihály-templom magasában trónoló császárnő gigantikus karszékének négy pálcikalába apró csónakokban végződik, ezeket fehér delfinek vontatják a kikötő felé, még a várost övező tengeren, ott, ahol a Szamos ömlik beléje. Jobbról a Fellegvár orma az ejtőernyősök ugrótornyával, a várhegy lábánál csónakos menekülőkkel, háttérben az óceán a belebukó nappal. Lustig további kimagasló tárgybeli munkái (*Bözödújfalu*, *Megbüntetett hal*, *Belvedere*, *Két félhold Kolozsvár felett*) éppoly jól illenek Szócs erdélyi tündérmeséinek látomásos fantasztikumához, mint másféle szemléletmódjokkal, stílusukkal és technikájukkal Jánosi Andrea játékos, remek illusztrációi. A szerző nem mulasztotta el albumába fölvenni sem Josef Hofreitnek a kolozsvári főteret a még torony nélküli templommal és a Bánffy-palotával ábrázoló festményét, sem a Sárdi István *Kolozsvár égése 1876. április 22-én* című képéről készült fametszetet, Darkó László városképét és Tasnádi József, Egyed Tibor kolozsvári tárgyú, vagy korábbi műveihez készült grafikai munkáit. A kétkötetes bibliofil emlékkönyv az író Szócs Géza tiszteletadása a lassan negyedszázada elment Sziveri Jánosnak.

(*Mérv Ratio*, 2013)